

صله می ار حام

مفهوم، فضائل، آداب و احکام آن

در بر تو قرآن و سنت

تألیف: سعید بن علی بن وهف قحطانی

مترجم: پدرام اندایش

سرشناسه	: قحطانی، سعید Qahtani, Said ibn Ali ibn Wahf
عنوان قراردادی	: صلةالارحام مفهوم، و فضائل، و آداب، و احكام فى ضوء الكتاب والسنة فارسی
عنوان و نام پدیدآور	: صله ی ارحام مفهوم، فضائل، آداب و احكام آن در پرتو قرآن و سنت/ تالیف سعید بن علی بن وهف قحطانی ؛ مترجم پدram اندایش.
مشخصات نشر	: سندج: آراس، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۵۰ص: جدول.
شابک	: 978-600-6840-76-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: صله رحم -- جنبه های قرآنی
موضوع	: صله رحم -- احادیث اهل سنت
موضوع	: احادیث اهل سنت -- قرن ۱۴
شناسه افزوده	: اندایش، پدram، ۱۳۵۵ - ، مترجم
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ۴۱۰۴۱/۳۵۰۸۶ص/ ۱۰۴BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۱۴۴۴۳

اشارات آراس

صله ی ارحام: مفهوم، فضائل، آداب
و احكام آن در پرتو قرآن و سنت

تالیف: سعید بن علی بن وهف قحطانی

ترجمه: پدram اندایش

صفحه آرایی: صمد احمدی نیاز

ناشر: آراس

نوبت چاپ: اول 1396

تیراژ: 1000

قیمت: 2500 تومان

شابک: 978-600-6840-76-5

مرکز پخش: سندج پاساژ عزتی انتشارات آراس

تلفن: 087-33128341

فهرست مطالب

- 5 ..... مقدمه‌ی مترجم:
- 5 ..... مقدمه‌ی مؤلف
- 7 ..... اول: مفهوم صله‌ی ارحام در لغت و شرع
- 8 ..... دوم: مفهوم قطع کردن صله‌ی رحم در لغت و اصطلاح
- سوم: صله‌ی رحم از بزرگترین واجبات و برترین طاعات و قطع کردن آن از بزرگترین گناهان و باخطرترین آفت‌ها می‌باشد..... 9
- 1 - الله ﷻ به انجام صله‌ی ارحام، امر می‌فرماید..... 9
- 2 - توسط صله‌ی ارحام عمر زیاد می‌شود..... 12
- 3 - صله‌ی رحم از امور مهمی است که پیامبر ﷺ در اول بعثتش به آن دعوت داده است..... 15
- 4 - کسی که صله‌ی رحم نماید، الله تعالی او را خوار نمی‌نماید..... 15
- 5 - صله‌ی رحم از سبب‌های داخل شدن به بهشت است..... 16
- 6 - صله‌ی رحم از دوست داشتن‌ترین اعمال بعد از ایمان به الله تعالی، نزد الله متعال می‌باشد..... 16
- 7 - صله‌ی رحم، وصیت رسول الله ﷺ است..... 17
- 8 - صله‌ی رحم یکی از سبب‌های نجات از مجازات است..... 18
- 9 - صله‌ی رحم حقیقی و کامل این است که مسلمان با کسی که با او قطع رابطه نموده است، صله‌ی رحم بجا بیاورد..... 22
- 10 - صله‌ی رحم صفات کسانی است که به الله تعالی و آخرت ایمان دارند..... 24

- 11 - صله رحم از سبب‌های قبول شدن عمل است 24
- 12 - صله‌ی رحم از صفات کسانی است که دارای عقل سالم
می‌باشند 25
- 13 - صله‌ی رحم از سبب‌های سلامت ماندن از لعنت و نجات از
آتش جهنم می‌باشد 26
- 14 - صدقه به فامیل دادن: آن دو عمل است، صدقه و صله‌ی رحم 27
- 15 - صله‌ی رحمی که به آن امر شده است، مربوط به نزدیکان است
..... 27
- 16 - صله‌ی رحم بر حسب نیاز انواعی دارد 28
- 17 - صله‌ی رحم بر حسب نیاز واجب می‌شود 28
- 18 - فضیلت نیکوکاری به دختران و خواهران 29
- 19 - بهترین صدقه آن است که به نزدیکان داده شود 33
- 20 - صدقه دادن به فامیلی که دشمنی خود را در درونش پنهان
می‌دارد، از بهترین صدقه‌ها است 37
- 21 - بالاترین انفاق‌ها، انفاقی است که برای همسر و اهل و
نزدیکان داده شود 37

مقدمه‌ی مترجم:

به نام الله و به یاد الله و برای الله، مطلبی را برای ترجمه برگزیده‌ام که درباره‌ی صله‌ی رحم، صحبت به میان می‌آورد، صله‌ی رحمی که اگر با چشم هم چشمی و فخر فروختن به یکدیگر صورت نپذیرد، موجب آرمش دنیا و ثواب آخرت می‌شود.

مقدمه‌ی مؤلف

شکر و ستایش برای الله است، او را حمد گفته و از او کمک می‌طلبیم و از او طلب آمرزش می‌نماییم، به الله تعالی پناه می‌بریم از شرهای ذاتمیان و بدی‌های اعمالمان. کسی را که الله تعالی هدایت کند، گمراه کننده‌ای ندارد و کسی را که گمراه سازد، هدایت کننده‌ای ندارد. شهادت می‌دهم که پرستش شونده‌ی بر حقی جز الله وجود نداشته و یکتا و بی‌شریک است و شهادت می‌دهم که محمد بنده و فرستاده‌ی وی می‌باشد. صلی الله علیه و علی آله و أصحابه و من تبعهم بإحسان إلى یوم الدین وسلم تسلیماً کثیراً.

أما بعد:

این مطلبی مختصر است درباره‌ی صله‌ی ارحام. در آن مفهوم صله‌ی ارحام در لغت و اصلاح بیان شده است و همچنین مفهوم قطع کردن صله‌ی ارحام در لغت و اصطلاح نیز بیان شده است، سپس با دلایلی از قرآن و سنت، واجب بودن صله‌ی ارحام و حرام بودن قطع نمودن صله‌ی ارحام گفته شده است.

از الله تعالی درخواست می‌نمایم تا این عمل را پُر برکت،

منفعت رساننده و خالص برای صورت گرامی‌اش قرار دهد و توسط آن به من در زندگی و بعد از مرگم منفعت برساند، همچنین توسط آن به هر کس که به آن مربوط می‌شود، سود برساند؛ الله تعالی بهترین درخواست شونده و گرامی‌ترین آرزو شونده است و او برای ما کافی بوده و نیک نگهبانی است و هیچ‌توان و قدرتی وجود ندارد مگر به اذن الله بسیار دانا و بزرگ، و صلی الله و سلم علی نبینا محمد و علی آله و أصحابه و من تبعهم بإحسان إلى یوم الدین.

مؤلف: أبو عبدالرحمن

حرر بعد عصر یوم الخمیس الموافق 1426/5/2هـ

اول: مفهوم صله‌ی ارحام در لغت و شرع

در لغت: صله گفته می‌شود: «وَصَلْتُ الشَّيْءَ بغيره وصلًا» (چیزی به غیر از خودش وصل شده است)، اتصل به (به آن اتصال پیدا می‌کرد)، «وَصَلَّيْتُهٗ وَصَلًا»، صله: ضد هجریه (به معنی ترک کردن و دور افتادن است) و مصدر آن «مواصلَةٌ ووصلًا»^(۱) است و آن مصدری است که رسیدن چیزی به چیزی دیگر را می‌رساند و به معنای چسبیدن و جمع شدن با آن را دارد^(۲).

ابن الأثیر رحمه الله گفته است: در حدیث صله‌ی رحم زیاد تکرار شده است، آن کنایه از نیکوکاری به نزدیکان فامیل خونی است و آن فامیل شدن، عاطفه نشان دادن، مدارا نمودن و رعایت حال آنها است. همچنین اگر از آنها دوری صورت گیرد یا به آنها بدی شود، قطع صله‌ی رحم است که بر عکس تمامی موارد قبلی است، گفته می‌شود: «وَصَلَّ رَحْمَةً يَصِلُهَا وَصَلًا وَصَلَّةً» (رحم خود را وصل نموده چه وصل کردنی)، و هاء در آن عوض من واو محذوف است و به این معناست که به آنها نیکی نموده است و ارتباط خویشاوندی را حفظ نموده است^(۳).

صله‌ی رحم در اصلاح: نیکی کردن به فامیل و نزدیکان بر حسب حال کسی که صله‌ی رحم را انجام داده است و کسی که مورد صله‌ی

(۱) المصباح المنیر (2/662)، ومختار الصحاح (ص 302).

(۲) معجم لغة الفقهاء (ص 475).

(۳) النهاية في غريب الحديث (5/191-192).

رحم قرار گرفته است: گاهی با مال صورت می‌گیرد و گاهی با خدمت و گاهی با دیدار و گاهی با سلام دادن^(۱) [و گاهی با گشاده رویی و گاهی با خیرخواهی و گاهی با دفع ظلم و گاهی با عفو نمودن و درگذشتن و کارهایی دیگر که از انواع صله‌ی رحم محسوب می‌شود و بر حسب قدرت، نیاز و مصلحت می‌باشد].

دوم: مفهوم قطع کردن صله‌ی رحم در لغت و اصطلاح

در لغت: قطعُ الثمرة: به معنای ترک کردن آن است و گفته می‌شود: قطعت الصديق قطیعة (با دوست قطع کردم چه قطع کردنی) و به معنای ترک کردن او است و گفته می‌شود: «قطعتہ عن حقہ»: به معنای او را منع کردم^(۲). و قطیعة (قطع نمودن) مصدری است که انواع قطع کردن را معنا می‌دهد: به معنای ترک کردن و عدم ارتباط همراه با منع خیر می‌باشد^(۳).

ابن اثیر رحمه الله گفته است: «القطیعة»: ترک کردن است و ضد می‌باشد و آن از مصدر «فعلیة» از قطع می‌باشد و منظور از آن ترک نیکی و احسان به نزدیکان است و آن ضد صله‌ی رحم است^(۴).

(1) القاموس الفقهي لغة واصطلاحاً، لسعدي أبو جيب، (ص 145)، وانظر: لغة الفقهاء (ص 475).

(2) المصباح المنير (2/509).

(3) لغة الفقهاء (ص 335).

(4) النهاية في غريب الحديث (4/82).

قطع نمودن رحم در اصطلاح: ترک کردن فامیل و ترک کردن ارتباط با آنها و ترک کردن نیکی به آنها است^(۱).

سوم: صله‌ی رحم از بزرگترین واجبات و برترین طاعات و قطع کردن آن از بزرگترین گناهان و باخطرترین آفت‌ها می‌باشد

برای آن دلایلی از قرآن و سنت صحیح و آشکار وجود دارد که به شرح زیر هستند:

۱ - الله ﷻ به انجام صله‌ی ارحام، امر می‌فرماید

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنْبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ [سوره النساء: 36] و الله را بپرستید و بندگی کنید! و به او ذره‌ای شرک نورزید و به پدر و مادر و فامیل و یتیمان و مسکینان و همسایه فامیل و همسایه‌ی غریبه و همسفر و در راه مانده و مُلک یمین نیکی کنید! الله کسی را که پُرادعای فخر فروش باشد را دوست ندارد^(۲).

(۱) لغة الفقهاء (ص 335).

(۲) نگاه شود به احکام القرآن لعلماد الدين الطبري الهراس (371/2).

همچنین الله ﷻ می‌فرماید: ﴿وَعَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾ [الاسراء: 26] و حق فامیل و فقیر و در راه مانده را پرداز و در پرداخت مالت زیاده روی نکن.

الله سبحانه می‌فرماید: ﴿فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الروم: 38] به فامیل و فقیر و در راه مانده حق آنها را پرداز، این برای کسانی که رضایتمندی الله را می‌خواهند، بهتر است و آنان رستگاران هستند.

الله ﷻ می‌فرماید: ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ﴾ [البقرة: 215] از تو می‌پرسند: چه چیز را انفاق کنند؟ بگو: آنچه از مال پسندیده صدقه و انفاق می‌کنید، برای پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و فقیران و در راه مانده است و آنچه از خیر انجام می‌دهید، الله به آن دانا است.

الله تبارک و تعالی می‌فرماید: ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [الأنفال: 75] و

[از بین مؤمنان] کسانی که با یکدیگر فامیل هستند بعضی بر بعضی دیگر در کتاب الله، سزاوارتر هستند؛ الله به همه چیز آگاه است.

إمام ابن کثیر رحمه الله تعالی بیان داشته است: معنی این سخن الله تعالی: ﴿ فِي كِتَابِ اللَّهِ ﴾ به معنای در حکم الله تعالی است، این فقط درباره‌ی فامیلی نیست که علماء برای آنها ارث در نظر گرفته‌اند و از مذکران فامیل پدر هستند، بلکه این آیه تمامی نزدیکان را شامل می‌شود و ابن عباس رضی الله عنهما و دیگران این امر را تأکید می‌کنند^(۱).

الله تعالی می‌فرماید: ﴿ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ ﴾ [الأحزاب: 6] و خویشاوندان نسبت به یکدیگر در کتاب الله از مؤمنان و مهاجرین شایسته‌تر هستند.

به این معنا که فامیل بودن در به ارث بردن از مهاجرین و انصار شایسته‌تر هستند، این آیه ناسخ‌کننده‌ی قبل از آن است که از قسم خوردن و پیمان برادری بستن ارث به شخص می‌رسید، همان گونه که ابن عباس رضی الله عنهما و دیگران آن را گفته‌اند^(۲).

(1) تفسیر القرآن العظیم لابن کثیر (ص 595).

(2) تفسیر القرآن العظیم، لابن کثیر (ص 1052).

الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء: 1] و از الله بترسید و تقوا پیشه کنید که به نام او از یکدیگر درخواست می‌نمایید و [از الله تعالی بترسید و تقوا پیشه کنید] تا صله‌ی ارحام خود را قطع نکنید، الله شما را زیر نظر دارد.

معنای آن این است که با اطاعتتان از الله تعالی بترسید و تقوا پیشه کنید و از او بترسید که قطع صله‌ی رحم بنمایید، بلکه پیوند خویشاوندی را وصل کنید و نیکی نمایید، ابن عباس رضی الله عنه و دیگران این گونه گفته‌اند^(۱).

۲- توسط صله‌ی ارحام عمر زیاد می‌شود

رزق افزون می‌شود و ارتباط فامیلی باعث ایجاد محبت بین فامیل و نزدیکان می‌شود.

انس بن مالک رضی الله عنه آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ

يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ»^(۲) کسی که دوست دارد تا روزی‌اش زیاد گردد و عمر او طولانی گردد، پس صله‌ی رحم کند!

(۱) تفسیر القرآن العظیم، (ص 293).

(۲) متفق علیه: البخاری، کتاب الأدب، باب من بسط له في الرزق بصلة الرحم (96/7) برقم 5986 ومسلم، کتاب البر والصلة والآداب، باب صلة الرحم وتحريم قطعها (1982/4) برقم

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ»^(۱) کسی که زیاد شدن روزی برای وی و زیاد شدن عمرش او را خوشحال می‌کند، پس صله‌ی رحم بجا بیاورد.

عایشه رضی الله عنها آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود: «إِنَّهُ مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْ الرِّقِّ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَصِلَةَ الرَّحِمِ وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَحُسْنَ الْجَوَارِ يَعْمُرَانِ الدِّيَارَ وَيَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ»^(۲) کسی که به او بهره‌ای از مدارا داده شود، همانا بهره‌ای به او، از خیر دنیا و آخرت داده شده است و صله‌ی رحم و خوش خلقی و نیکویی در همسایگی سرزمین را آباد می‌کنند و عمرها را زیاد می‌نمایند.

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ مَثْرَاءٌ فِي الْمَالِ مَنَسَأَةٌ فِي أَثَرِهِ»^(۳) علم انساب خودتان را که شما را به صله‌ی رحم می‌رساند را یاد بگیرید، زیرا صله‌ی رحم محبت فامیل را زیاد می‌کند و مال را افزایش می‌دهد و عمر را طولانی می‌نماید.

(۱) البخاری، کتاب الأدب، باب من بسط له في الرزق بصلة الرحم، برقم 5985.

(۲) مسند الإمام أحمد (159/6). قال الحافظ ابن حجر في فتح الباري (415/10): رجاله ثقات

وصحح إسناده الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة، برقم 519.

(۳) أخرجه الترمذي، كتاب البر والصلة، باب ما جاء في تعليم النسب (351/4)، برقم 1979، وأحمد في المسند (374/2)، والحاكم وصححه = ووافقه الذهبي (161/4)، وقال الألباني في

سلسلة الأحاديث الصحيحة برقم 276: إسناده جيد، ورجاله ثقات.

جبیر بن مطعم رضی اللہ عنہ می‌گوید که شنیدم از عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ که در منبر می‌گفت: علم انساب خودتان را یاد بگیرید سپس صله‌ی رحم نمایید! قسم به الله! برای مردی که بین او و بین برادرش چیزی وجود دارد، اگر بداند که بین او و بین برادرش فامیلی وجود دارد، او را از بی‌حرمتی باز می‌دارد^(۱).

ابن عباس رضی اللہ عنہما آورده است که رسول الله صلی اللہ علیہ و آله و سلم فرمود: «اعْرِفُوا أَنْسَابَكُمْ تَصِلُوا أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّهُ لَا قُرْبَ لِلرَّحِمِ إِذَا قُطِعَتْ وَإِنْ كَانَتْ قَرِيْبَةً وَلَا بُعْدَ لَهَا إِذَا وُصِلَتْ وَإِنْ كَانَتْ بَعِيْدَةً»^(۲) علم انساب خودتان را بشناسید و صله‌ی رحم بجا بیاورید، زیرا نزدیکی برای رحم وجود ندارد وقتی که قطع می‌شود، حتی اگر نزدیک باشد و دوری برای آن وجود ندارد، وقتی انجام می‌پذیرد، حتی اگر دور باشد.

امام بخاری (بخارایی) در الأدب المفرد به صورت موقوف از علی ابن عباس رضی اللہ عنہما آورده است: «... و هر رحمی روز قیامت جلوی صاحب آن آورده می‌شود، اگر پیوند آن را وصل کرده باشد بر صله‌ی رحم او گواهی می‌دهد و اگر آن را قطع نموده باشد، بر علیه قطع نمودن و گواهی می‌دهد»^(۳).

(1) أخرجه البخاري في الأدب المفرد في باب: تعلموا من أنسابكم ما تصلون به أرحامكم (ص 39)، برقم 72، وحسن إسناده الألباني في صحيح الأدب المفرد (ص 55).

(2) أخرجه الحاكم وصححه ووافقه الذهبي (4/161)، وصححه الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة برقم 277.

(3) الأدب المفرد ص (39)، وصححه الألباني في صحيح الأدب المفرد (ص 56)، وقال في سلسلة

۳ - صله‌ی رحم از امور مهمی است که پیامبر ﷺ در اول بعثت به آن دعوت داده است

در حدیث ابوسفیان بن حرب آمده است: وقتی هرقل - بزرگ روم - درباره‌ی رسالت پیامبر ﷺ از او سوال می‌کرد، از او پرسید: به چه چیز شما را امر می‌کند؟ او گفت: می‌فرماید: الله را پرستید و بندگی کنید و ذره‌ای به او شرک نوزید و آنچه را که پدرانتان می‌گویند را ترک کنید و ما را امر می‌نماید به نماز، راستگویی، عفت و صله‌ی رحم^(۱).

۴ - کسی که صله‌ی رحم نماید، الله تعالی او را خوار نمی‌نماید

و آن باعث زیاد شدن ایمانش و ترسش از الله تعالی می‌شود و بر حسب صله‌ی رحم او این امر صورت می‌پذیرد؛ به همین دلیل پیامبر ﷺ بیشترین کسی بود که صله‌ی رحم انجام می‌داد، همان گونه که مادر مؤمنان خدیجه^{رضی الله عنها} به او گفته است: ... چه بسا قسم به الله! الله تو را هرگز خوار نمی‌کند، زیرا تو صله‌ی رحم می‌کنی و فرومایگی را تحمل می‌نمایی و به مستمندان کمک می‌کنی و مهمان نوازی می‌نمایی و در راه حق مشکلات را تحمل می‌نمایی...^(۲).

الأحاديث الصحيحة برقم 277 في هذه الزيادة: وهذا سند على شرط البخاري في صحيحه، ولكنه موقوف بيد أن من رفعه ثقة حجة وهو الإمام الطيالسي وزيادة الثقة مقبولة.

(1) البخاري، كتاب بدء الوحي، باب كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ص برقم 7.

(2) متفق عليه: البخاري، كتاب بدء الوحي، باب كيف كان بدء الوحي؟ برقم 3، و مسلم، كتاب

الإيمان، باب بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، برقم 160.

۵ - صله‌ی رحم از سبب‌های داخل شدن به بهشت

است

ابو ایوب انصاری رضی الله عنه آورده است که مردی گفت: ای رسول الله! مرا از عملی با خبر ساز که مرا وارد بهشت می‌کند، او صلی الله علیه و آله فرمود: «تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ»^(۱) الله پرستش کن و بندگی نما! و ذره‌ای به او شرک نوز و نماز بخوان و زکات بده و صله‌ی رحم نما!

عبدالله بن سلام رضی الله عنه آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ»^(۲) ای انسانها! سلام کردن را زیاد کنید و بخش نمایید و [به نیازمندان] غذا بدهید و صله‌ی رحم بجا بیاورید و در شب هنگامی که مردم در خواب هستند، نماز بخوانید که [در این صورت] با سلامتی وارد بهشت می‌شوید.

۶ - صله‌ی رحم از دوست داشتنی‌ترین اعمال بعد از

ایمان به الله تعالی، نزد الله متعال می‌باشد

زیرا در حدیثی از مردی از خثعم آمده است: نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمدم

(۱) البخاری، کتاب الأدب، باب فضل صلة الرحم (95/7)، برقم 5983.

(۲) أخرجه ابن ماجه، كتاب الأطعمة، باب إطعام الطعام، برقم 3251، واللفظ له، والترمذي كتاب صفة القيامة، باب حدثنا محمد بن بشار، وقال: هذا حديث صحيح، برقم 2485، وأحمد في المسند (1/165)، و(2/391) والدارمي في سننه، (1/156)، وصححه الألباني في إرواء الغلیل (3/239)، وفي صحيح سنن ابن ماجه (1/223) وفي صحيح سنن الترمذي (2/303).

در حالی که او بین چند نفر از اصحابش بود و گفتم: آیا تو هستی که می‌پنداری فرستاده‌ی الله هستی؟ گفت: بله، گفتم: ای رسول الله! کدام اعمال نزد الله دوست داشتنی‌تر است؟ فرمود: ایمان به الله، گفتم: سپس کدام؟ فرمود: صله‌ی رحم، گفتم: ای رسول الله! سپس کدام؟ فرمود: امر به نیکی و نهی از بدی گفتم: ای رسول الله! کدام اعمال نزد الله مغبوض‌ترین است؟ فرمود: شرک ورزیدن به الله، گفتم: ای رسول الله! سپس کدام؟ فرمود: قطع نمودن صله‌ی رحم، گفتم: سپس کدام؟ فرمود: امر به بدی و نهی از نیکی^(۱).

۷- صله‌ی رحم، وصیت رسول الله ﷺ است

زیرا ابوذر رضی الله عنه گفته است: خلیل^۲ من، مرا به خصلت‌هایی از خیر وصیت نموده است: به من وصیت کرده است که به کسی که بالاتر از من است، نگاه نکنم و به کسی که پایین‌تر از من است نگاه کنم، مرا به دوست داشتن فقیران وصیت نموده است و این که به آنها نزدیک شوم و به من وصیت کرده است که صله‌ی رحم بجا بیاورم، حتی اگر [آن فامیل] به آن پشت نموده باشد و به من وصیت کرده است که در [راه] الله از سرزنش هیچ سرزنش کننده‌ای نترسم و به من وصیت نموده است که حق را بگویم، حتی اگر تلخ بود و به من وصیت نموده است که این ذکر را زیاد بگویم:

(۱) أبو یعلیٰ فی مسنده برقم 6839، وقال المنذري في الترغيب والترهيب (3/305): رواه أبو یعلیٰ بإسناد جيد وصححه الألبانی فی صحیح الترغيب والترهيب (2/667).

(۲) خلیل در زبان عربی بالاترین درجه‌ی دوستی است. (مترجم)

«لا حول ولا قوة إلا بالله» (هیچ قدرت و توانی وجود ندارد،

مگر به اذن الله)؛ زیرا آن یکی از گنجهای بهشت است^(۱).

۸ - صله‌ی رحم یکی از سبب‌های نجات از مجازات

است

زیرا قطع صله‌ی رحم باعث مجازات در دنیا و آخرت

می‌شود.

ابوبکر^{رضی الله عنه} آورده است که رسول الله^{صلی الله علیه و آله} فرمود: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ

أَنْ يُعْجَلَ اللَّهُ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدْخُرُ لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنَ

الْبُغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ»^(۲) گناهی برای جلو افتادن مجازات آن برای

انجام دهنده‌ی آن و همچنین ذخیره شدن آن برای آخرت،

شایسته‌تر از ستم و قطع صله‌ی رحم وجود ندارد.

جبیر بن مطعم^{رضی الله عنه} آورده است که پیامبر^{صلی الله علیه و آله} فرمود: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ

قَاطِعٌ»^(۳) قطع کننده، وارد بهشت نمی‌شود.

(۱) ابن حبان في صحيحه (194/2)، برقم 449، والطبراني في المعجم الكبير (156/2) برقم 1648، وفي الأوسط والصغير (236/7) [مجمع البحرين] برقم 4377، وصححه شعيب الأرنؤوط في تحريجه لصحيح ابن حبان وصححه الألباني في صحيح الترغيب (2/669).

(۲) أبو داود كتاب الأدب باب في النهي عن البغي (4/276) برقم 4902، والترمذي، كتاب صفة القيامة باب: حدثنا علي بن حجر (4/664) برقم 2511، وقال: = هذا حديث حسن صحيح+، وأخرجه البخاري في الأدب المفرد، باب عقوبة قاطع الرحم في الدنيا (1/147) برقم 67، وصححه الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة برقم 917، 976. وفي صحيح الأدب المفرد (ص 53).

(۳) متفق عليه: البخاري، كتاب الأدب، باب إثم القاطع (7/95)، برقم 5984، ومسلم، بلفظه،

كتاب البر والصلة، باب صلة الرحم وتحريم قطيعتها (4/1981) برقم 2556.

یعنی قطع کننده‌ی صله‌ی رحم^(۱)، لفظ ابوداود نیز این گونه می‌باشد: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعُ رَحِمٍ»^(۲) قطع کننده‌ی [صله‌ی] رحم وارد بهشت نمی‌شود.

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّى إِذَا فَرَّغَ مِنْهُمْ قَامَتِ الرَّحِمُ فَقَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ مِنَ الْقَطِيعَةِ. قَالَ نَعَمْ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مَنْ وَصَلَكَ وَأَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكَ قَالَتْ بَلَى. قَالَ فَذَلِكَ لَكَ» الله مخلوقات را خلق نمود تا این که از آن فارغ شد، در این زمان رحم ایستاد و گفت: این مقام پناه برنده از قطع صله‌ی رحم [به توست]، فرمود: بله آیا راضی می‌شوی که کسی که تو را وصل کند من نیز به او وصل می‌شوم و کسی که تو را قطع کند من از او قطع می‌کنم، گفت: بله، فرمود: آن برای توست، سپس رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «اقْرؤُوا إِن شِئْتُمْ ﴿۱﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطِعُوا أَرْحَامَكُمْ ۚ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَرَهُمْ ۚ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرْعَانَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ۚ ﴿۲﴾ [محمد] تا می‌توانید قرائت کنید: (آیا وقتی روی بر می‌گردانید جز این انتظار دارید که بر روی زمین فساد کنید و رابطه‌ی فامیلی را گسسته دارید * آنان کسانی هستند که

(۱) من روایة مسلم المتقدمة برقم 2556.

(۲) أبو داود کتاب الأدب، باب فی صلة الرحم برقم 1696.

الله آنان را لعن نموده است و [گوشه‌ایشان] را کر نموده است و چشمه‌ایشان را کور فرموده است * پس چرا در قرآن تدبر نمی‌کنند، آیا بر قلبه‌ایشان قفلهایش زده شده است؟^(۱)

عایشه رضی الله عنها آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللهُ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللهُ»^(۲) رحم به عرش معلق است [و] می‌گوید: کسی که مرا وصل کند، الله او را وصل می‌کند و کسی که مرا قطع نماید، الله او را قطع می‌نماید.

عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا اللهُ وَأَنَا الرَّحْمَنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا مِنْ اسْمِي فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَّئْتُهَا»^(۳) الله عز وجل می‌فرماید: من الله هستم و من رحمن (بسیار رحمت کننده) هستم و رحم را خلق نموده‌ام و [اسم] آن را از اسم خودم مشتق کرده‌ام، پس کسی که آن را وصل نماید، من او را وصل می‌نمایم و کسی که

(1) متفق علیه: البخاری، کتاب الأدب، باب من وصل وصله الله (7/ 96)، برقم 5987، و مسلم بلفظه، کتاب البر والصلة، باب صلة الرحم وتحريم قطعيتها (4/ 1980) برقم 2554، والآيات من سورة محمد 22 - 24.

(2) مسلم، کتاب البر والصلة، باب صلة الرحم وتحريم قطعيتها (4/ 1981) برقم 2556.

(3) البخاری فی الأدب المفرد، باب فضل صلة الرحم (ص 33)، برقم 53، بلفظه وأبو داود فی کتاب الزکاة باب فی صلة الرحم (2/ 133) برقم 1694، والترمذی، وصححه فی کتاب البر والصلة، باب ما جاء فی قطیعة الرحم (4/ 315)، برقم 1907، وصححه الألبانی فی سلسلة الأحادیث الصحیحة برقم 520، وصحیح الأدب المفرد (ص 49).

آن را قطع نماید، من آن را قطع می‌نمایم.

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «الرَّحِمَ شَجْنَةٌ مِنْ

الرَّحْمَنِ فَقَالَ اللَّهُ مَنْ وَصَلِكَ وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَكَ قَطَعْتُهُ»^(۱) رحم

شاخه‌ای از رحمن است، الله [تعالی به او] فرموده است: کسی

که تو را وصل کند، من آن را وصل می‌کنم و کسی که تو را

قطع کند، من او را قطع می‌کنم.

عایشه رضی الله عنها آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «الرَّحِمُ شِجْنَةٌ فَمَنْ

وَصَلَّاهَا وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعْتُهُ»^(۲) رحم شاخه‌ای است، کسی

که آن را وصل نماید، او را وصل می‌کنم و کسی که آن را قطع

نماید، او را قطع می‌نمایم.

عمرو بن عاص رضی الله عنه آورده است که از پیامبر صلی الله علیه و آله شنیدن که به

طور آشکار و بدون پنهانکاری فرمود: «إِنَّ آلَ أَبِي - يَعْنِي فَلَانِي -

لَيْسُوا بِأَوْلِيَائِي إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنْ هُمْ رَحِمٌ أَبْلَاهَا

بِبِلَاهَا يَعْنِي أَصْلُهَا بِصَلَّتِهَا»^(۳) همانا فرزندان فلانی دوستان من

نیستند، فقط دوستان من الله و مؤمنان صالح می‌باشند، ولی آنها

حق خویشاوندی دارند که من به طور کامل آن را ادا می‌کنم.

(1) البخاری، کتاب الأدب، باب: من وصل وصله الله، برقم 5988.

(2) البخاری، کتاب الأدب، باب: من وصل وصله الله برقم 5989.

(3) متفق علیه: البخاری، کتاب الأدب، باب: من وصل وصله الله برقم 5990 | مسلم، کتاب

الإیمان، باب موالاة المؤمنین ومقاطعة غیرهم والبراءة منهم، برقم 215.

ابوهریره رضی الله عنه گفته است: وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله قریش را دعوت می‌داد، بر کوه صفا ایستاده بود و می‌فرمود: «... يَا بَنِي هَاشِمٍ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَلِّبِ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا فَاطِمَةُ أَنْقِدِي نَفْسِكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَابَلَهَا بِبِلَالِهَا»^(۱) ... ای بنی هاشم، خودتان را از آتش جهنم نجات دهید! ای بنی عبدالمطلب خودتان را از آتش جهنم نجات دهید! ای فاطمه! خودت را از آتش جهنم نجات بده! پس همانا من برای شما در مقابل الله مالک چیزی نیستم، غیر از آن که بین من و شما رابطه‌ی خویشاوندی وجود دارد که من آن را بجا می‌آورم.

۹ - صله‌ی رحم حقیقی و کامل این است که مسلمان با کسی که با او قطع رابطه نموده است، صله‌ی رحم بجا بیاورد.

ابوهریره رضی الله عنه گفته است: مردی گفت: ای رسول الله! من نزدیکانی دارم که با آنها صله‌ی رحم می‌کنم در حالی که آنها با من قطع رابطه نموده‌اند، به آنها نیکی می‌کنم در حالی که آنها به من بدی می‌کنند، درباره‌ی آنها صبر به خرج می‌دهم در حالی که آنان با من جاهلانه رفتار می‌کنند، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«لَئِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ فَكَأَنَّمَا تُسْفَهُمُ الْمَلَّ وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ»

(1) مسلم، کتاب الایمان، باب فی قوله تعالی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ برقم 204.

عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكِ»^(۱) اگر همان گونه که گفتی باشی، خاکستر داغ را در گلوی آنها می‌کنی و همواره از جانب الله بر علیه آنها، یاری‌رسانی داری تا زمانی که این گونه باشی.

عبدالله بن عمرو آورد است که پیامبر ﷺ فرمود: «لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحْمُهُ وَصَلَّاهَا»^(۲) صله‌ی رحم‌کننده کسی نیست که آن را جبران کند، بلکه صله‌ی رحم‌کننده کسی است که وقتی با او قطع رابطه می‌شود، او رابطه را برقرار می‌کند.

و منظور از صله‌ی رحم‌کننده کسی است که آن را کامل بجا می‌آورد، زیرا عوض صله‌ی رحم را بجا آوردن، نوعی از صله‌ی رحم است و انجام دهنده‌ی آن قطع صله‌ی رحم ننموده است، آنها دارای سه درجه هستند: صله‌ی رحم‌کننده [واقعی]، جبران‌کننده و قطع‌کننده؛ صله‌ی رحم‌کننده‌ی واقعی کسی است که عطا می‌کند و می‌بخشد، در حالی که بخششی برای وی صورت نمی‌پذیرد، جبران‌کننده کسی است که بیشتر از آنچه به او عطا می‌شود، عطا نمی‌کند و قطع‌کننده کسی است که می‌گیرد ولی عطا نمی‌کند و بر وی بخشش صورت می‌پذیرد و او نمی‌بخشد، جبران‌کننده، دو طرفه است، همچنین قطع‌کنندگی دو طرفه است و کسی که هنگام قطع، صله‌ی رحم را شروع می‌کند، صله‌ی رحم‌کننده‌ی واقعی

(۱) مسلم، کتاب البر والصله، باب صلة الرحم وتحريم قطعيتها (4/1982) برقم 2558.

(۲) البخاري، كتاب الأدب، باب: ليس الواصل بالمكافئ (7/97)، برقم 5991.

می‌باشد^(۱).

۱۰ - صله‌ی رحم صفات کسانی است که به الله تعالی و آخرت ایمان دارند

زیرا ابوهریره رضی الله عنه آورده است که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ صَيفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُقِلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمِتْ» کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، پس میهمانش را اکرام کند و کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، پس صله‌ی رحم انجام دهد و کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، سخن خیر بگوید، واگر نه سکوت نماید.

این لفظ بخاری بود و لفظ مسلم این گونه است: کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، همسایه‌اش را گرامی دارد و در لفظی دیگر، همسایه‌اش را آزار ندهد و کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، پس مهمانش را اکرام کند و کسی که به الله و آخرت ایمان دارد، پس سخن خیر بگوید واگر نه سکوت نماید^(۲).

۱۱ - صله رحم از سبب‌های قبول شدن عمل است

زیرا ابوهریره رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «إِنَّ أَعْمَالَ

(۱) نگاه شود به فتح الباری لابن حجر (10/424).

(۲) متفق علیه: البخاری، کتاب الأدب، باب إکرام الضیف و خدمته إیاه بنفسه، برقم 6138، و مسلم، کتاب الإیمان، باب الحث علی إکرام الجار والضيف ولزوم الصمت إلا عن الخیر، وکون ذلك کله من الإیمان، برقم 47.

بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلَّ حَمِيسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَلَا يُقْبَلُ عَمَلٌ قَاطِعٍ رَحِمٍ»^(۱)
 اعمال بنی آدم هر پنجشنبه، شب جمعه عرضه می‌گردند و عمل
 کسی که قطع صله‌ی رحم نموده است، قبول نمی‌شود.

۱۲ - صله‌ی رحم از صفات کسانی است که دارای عقل

سالم می‌باشند

کسانی که آنها را همراه عزیزانشان در بهشت جاودان، الله
 تعالی، کنار هم جمع می‌کند، الله تعالی می‌فرماید: ﴿أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا
 أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ۗ
 الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ۗ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ
 اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ۗ وَالَّذِينَ
 صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا
 وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ۗ﴾
 [الرعد] آیا کسی که می‌داند، آنچه از طرف پروردگارت بر تو
 نازل شده است، حق است به مانند کسی است که [در برابر حق]
 کور است، فقط صاحبان خرد [از این موضوع] پند می‌گیرند *
 کسانی که به عهد و پیمان الله وفا می‌کنند و پیمان شکنی نمی-
 کنند * و کسانی که صله‌ی رحمی را انجام می‌دهند که الله به

(۱) أحمد في المسند (16/ 191)، برقم 10272 وحسنه محققو المسند، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد
 (8/ 151): رواه أحمد، ورجاله ثقات وحسنه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (2/ 674).

آن امر فرموده است تا برقرار گردد و از پروردگارشان خشیه^۱ دارند و از بدی حساب و کتاب می‌ترسند* و کسانی که برای خشنودی پروردگارشان صبر می‌کنند و نماز می‌خوانند و از آنچه به آنها روزی داده شده است، به صورت پنهان و آشکار انفاق می‌کنند و بدی را باخوبی جواب می‌دهند، آنها کسانی هستند که عاقبت نیک برای آنها خواهد بود.

ابن کثیر رحمه الله گفته است: ﴿وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ﴾ و کسانی که صله‌ی رحمی را انجام می‌دهند که الله به آن امر فرموده است تا برقرار گردد. شامل صله‌ی ارحام و نیکی کردن به فامیل و فقیران و نیازمندان و بخشش نیکی است^(۲).

۱۳ - صله‌ی رحم از سبب‌های سلامت ماندن از لعنت و

نجات از آتش جهنم می‌باشد

الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝﴾ [الرعد: 25] و کسانی که پیمان الله را بعد از پیمان بستن می‌شکنند و آنچه را که الله به صله‌ی رحم امر فرموده است، گسسته می‌دارند و بر روی زمین فساد می‌کنند، برای آنها لعنت خواهد بود و برای آنها بد

(۱) خشیه به معنای ترس از اهت و عظمت است. (مترجم)

(۲) تفسیر القرآن العظیم، (ص 705).

سرزمینی وجود دارد.

۱۴ - صدقه به فامیل دادن: آن دو عمل است، صدقه و

صله‌ی رحم

سلیمان بن عامر ضبی رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «الْصَّدَقَةُ عَلَى الْمُسْكِينِ صَدَقَةٌ وَالصَّدَقَةُ عَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ»^(۱) صدقه به فقیر دادن صدقه است و صدقه دادن به فامیل، دو [عمل] است صدقه و صله‌ی رحم.

۱۵ - صله‌ی رحمی که به آن امر شده است، مربوط به

نزدیکان است

چه نزدیکان درجه‌ی اول مثل پدران و مادران و چه نزدیکان درجه‌ی دوم و بالاتر، مثل: برادران و خواهران و عموها و عمه‌ها و دایی‌ها و خاله‌ها، همان گونه که حدیثی که ابوهریره رضی الله عنه آن را آورده است بر این اصل دلالت می‌کند: مردی گفت: ای رسول الله! چه کسی سزاوارتر به همنشینی نیکو است؟ فرمود:

«أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أَبُوكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ»^(۲) مادرت، سپس

مادرت، سپس مادرت، سپس پدرت، سپس افراد نزدیکتر [و]

(۱) أخرجه أحمد في مسنده (2/17، 18، 214)، والترمذي وحسنه، كتاب الزكاة، باب ما جاء في الصدقة على ذي القرابة، (3/38) برقم 658، والنسائي، كتاب الزكاة، باب الصدقة على الأقارب برقم 2582، وابن ماجه، كتاب الزكاة، باب فضل الصدقة برقم 1844، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي [1/202].

(۲) متفق عليه: البخاري، كتاب الأدب، باب من أحق الناس بحسن الصحبة، (7/91)، برقم 5971، ومسلم، كتاب البر والصلة، والآداب، باب بر الوالدين وأنها أحق به، (4/1974) برقم

نزدیک‌تر.

۱۶ - صله‌ی رحم بر حسب نیاز انواعی دارد

اگر کسی نیاز داشته باشد، با انفاق کردن و گاهی با دادن هدیه و ایجاد محبت نمودن و با کمک کردن در صورت نیاز و با خیرخواهی و دفع ضرر و با انصاف رفتار نمودن و گاهی با گشادگی رو و با عدالت و برپا داشتن حقوق واجب و با دعا نمودن و جویای احوال شدن و در گذشتن از لغزش‌ها و دید و بازدید و با شفاعت نیکو و در معنای کلی: رساندن تمامی آنچه که خیر است و دفع ضرر آنچنان که ممکن است^(۱).

انواع صله‌ی رحم در این سخن الله ﷻ آمده است: ﴿وَإِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝۹۰﴾ [النحل: 90] الله امر می‌فرماید به عدالت و نیکوکاری و عطا نمودن به نزدیکان و از فحشاء و بدی و ستم نهی می‌فرماید، شما را پند می‌دهد، باشد که متذکر شوید.

۱۷ - صله‌ی رحم بر حسب نیاز واجب می‌شود

حتی اگر آن شخص [فامیل] دور باشد، زیرا ابوذر رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه و آله آورده است: «إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ أَرْضًا يُذَكَّرُ فِيهَا الْقَيْرَاطُ

(1) نگاه شود به فتح الباری لابن حجر (418/10)، وسبل السلام شرح بلوغ المرام للصنعانی

(1533/4)، وتوضیح الأحكام شرح بلوغ المرام، لعبدالله البسام (244/6).

فَاسْتَوْصُوا بِأَهْلِهَا خَيْرًا فَإِنَّ هُمْ ذِمَّةٌ وَرَحِمًا...» شما سرزمینی را فتح خواهید نمود که در آن قیراط یاد می‌شود، پس به اهل آن امور خیر را توصیه نمایید، زیرا برای آنها عهد و پیمان و [صله‌ی] رحم وجود دارد، با لفظی دیگر این گونه آمده است: «إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ... فَأَحْسِنُوا إِلَى أَهْلِهَا فَإِنَّ هُمْ ذِمَّةٌ وَرَحِمًا» شما مصر را فتح خواهید نمود، پس به اهل آن نیکی کنید، زیرا برای آنها عهد و پیمان و [صله‌ی] رحم وجود دارد. یا فرمود: «ذِمَّةٌ وَصِهْرًا» عهد و پیمان و فامیلی نسبی وجود دارد (۱).

إمام نووی رحمه الله گفته است: علماء گفته‌اند: قیراط قسمتی از دینار، درهم و دیگر واحدهای پول است؛ اما ذمه به معنای حرمت و حق است؛ اما رحم، به این دلیل است که مادر اسماعیل پیامبر ﷺ از آنها می‌باشد؛ اما صهر: بدلیل آن است که ام المؤمنین ماریه، مادر ابراهیم [پسر پیامبر ﷺ] از آنها است... (۲).

۱۸ - فضیلت نیکوکاری به دختران و خواهران

انس بن مالک ﷺ آورده است که رسول الله ﷺ فرمود: «مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ» کسی که دو دختر را حمایت کند تا به سن عقل برسند، روز قیامت در حالی می‌آید که من و او. سپس انگشتان را به هم چسباند (۳)،

(۱) مسلم، کتاب فضائل الصحابة، باب وصية النبي ﷺ بأهل مصر، برقم 2543.

(۲) شرح النووي علی صحیح مسلم (16/330-331).

(۳) مسلم، کتاب البر والصلة، باب الإحسان إلى البنات، برقم 2631.

همچنین در سنن ترمذی آمده است: به انگشتانش اشاره کرد^(۱).
 عقبه بن عامر رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله می فرمود: «مَنْ كَانَ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ فَصَبَرَ عَلَيْهِنَّ وَأَطَعَهُنَّ وَسَقَاهُنَّ وَكَسَاهُنَّ مِنْ جِدَّتِهِ كُنَّ لَهُ حِجَابًا مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(۲) کسی که برای او سه دختر وجود داشته باشد و بر آنها صبر نماید و آنان را غذا دهد و بنوشاند و از روی غنی بودن آنان را لباس بپوشاند، برای او حجاب [پردهای] از آتش جهنم در روز قیامت می شود.

ابن عباس رضی الله عنهما آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُدْرِكُهُ ابْتِثَانٌ فَيُحْسِنُ صَحْبَتَهَا إِلَّا أَدْخَلْتَاهُ الْجَنَّةَ»^(۳) مسلمانی نیست که دارای دو دختر شود و با آنها به نیکویی رفتار نماید، مگر آن که آن دو او را وارد بهشت می کنند.

جابر بن عبدالله رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود:
 «مَنْ كَانَ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ يُؤْوِيهِنَّ وَيُكْفِيهِنَّ وَيَرْحَمُهُنَّ فَقَدْ وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ الْبَتَّةَ» کسی که دارای سه دختر باشد و به آنها پناه دهد و برای آنها کافی باشد و به آنان مهربانی کند، حتماً بهشت بر وی

(1) الترمذی برقم 1914.

(2) ابن ماجه، كتاب الأدب، باب بر الولد والإحسان إلى البنات، برقم 3669، والبخاري في الأدب المفرد برقم 76، وصححه الألباني في الصحيحة برقم 294، وفي صحيح ابن ماجه (3/215)، وصحیح الأدب المفرد (ص57).

(3) البخاري في الأدب المفرد برقم 77، وابن ماجه، كتاب الأدب، باب بر الولد والإحسان إلى البنات برقم 3670، وحسنه الألباني في صحيح الأدب المفرد (ص57)، وفي صحيح ابن ماجه (3/215)، وفي الصحيحة

برقم 2775.

واجب می‌شود) یکی از مردان آن گروه که آنجا بود گفت: ای رسول الله! دو [دختر] چطور؟ فرمود: دو [دختر نیز این چنین است] ^(۱).

ابوسعید خدری رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «لَا يَكُونُ لِأَحَدٍ ثَلَاثُ بَنَاتٍ أَوْ ثَلَاثُ أَخَوَاتٍ أَوْ ابْتِنَانٍ أَوْ أُخْتَانِ فَيَتَّقِيَ اللَّهُ فِيهِنَّ وَيُحْسِنُ إِلَيْهِنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ» ^(۲) برای شخصی از شما اگر سه دختر یا سه خواهر یا دو دختر و دو خواهر باشد و از الله درباره‌ی آنها تقوا پیشه کند و به آنها نیکی کند، [اتفاقی نمی‌افتد] مگر آن که داخل بهشت می‌شود.

انس رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «من عال ابنتين، أو ثلاثاً، أو أختين، أو ثلاثاً حتى يَبْنَ أَوْ يَمُوتَ عَنْهُنَّ كُنْتُ أَنَا وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ كَهَاتَيْنِ» کسی که دو دختر یا سه یا دو خواهر یا سه را سرپرستی کند تا آن که آنان با مرگ یا ازدواج از وی جدا شوند یا این که خودش با مرگ از آنها جدا شود، من و او به مانند این

(1) البخاري في الأدب المفرد برقم 78، وحسنه الألباني في صحيح الأدب المفرد (ص 58)، وفي سلسلة الأحاديث الصحيحة 294، 2492.

(2) أبو داود، كتاب الأدب، باب في ير الوالدين، برقم 5147، 5148، والترمذي، كتاب البر والصلة، باب ما جاء في الفقة على البنات والأخوات، برقم 1912، 1916، وابن حبان (2/191)، برقم 446، وأحمد في المسند (17/476)، برقم 11384، و(18/413) برقم 11924، والحديث قال عنه شعيب الأرنؤوط في تحقيقه لصحيح ابن حبان (2/190): متن الحديث صحيح وقال عنه محققو مسند الإمام أحمد: (17/476): حديث صحيح لغيره وقال عنه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (2/429): صحيح لغيره + وأخرجه البخاري في الأدب المفرد برقم 79، وقال الألباني في صحيح الأدب المفرد (ص 58): حسن. وانظر: سلسلة الأحاديث الصحيحة برقم 294، (1/183).

دو در بهشت خواهیم بود. و اشاره نمود به انگشت وسط و کناری آن^(۱). عایشه رضی الله عنها گفته است: زن فقیری نزد من آمد در حالی که دو دختر را در بقل داشت، به آنها سه خرما دادم و او به هر دختر خود یک خرما داد و سومی را بلند کرد تا در دهان خود قرار دهد و آن را بخورد، دو دختر او آن را از او طلب نمودند و خرمایی را که می‌خواست بخورد دو قسمت نمود و بین آن دو تقسیم نمود، منزلت او مرا به تعجب انداخت و آنچه را که انجام داده بود، نزد رسول الله صلی الله علیه و آله بیان نمودم و او فرمود:

«إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْجَبَ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ أَوْ أَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ»^(۲) **الله توسط آن عمل بهشت را بر او واجب نمود یا توسط آن او را از آتش جهنم نجات داد.**

عایشه رضی الله عنها گفته است: زنی نزد من آمد و همراه او دو دختر بود و [از من] درخواست نمود، چیزی نزد خودم نیافتم، مگر خرمایی و آن را به او عطا نمودم و آن را بین دو دخترش تقسیم نمود و از آن

(۱) أحمد في المسند (481/19) برقم 12498، و (48/20) برقم 12593، و عبد بن حميد برقم 1378، و ابن حبان في صحيحه (191/2) برقم 447، و غيرهم كثير، قال محققو مسند الإمام أحمد (481/19): إنسانه صحيح على شرط الشيخين وقال شعيب الأرنؤوط في تحقيقه لصحيح ابن حبان (191/2): إنسانه صحيح على شرط الشيخين. وقال الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (428/2): صحيح، و نگاه شود به أحاديث كثيرة في ذلك سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني (184/1 - 186) وأصل الحديث في صحيح مسلم برقم 2631: من عال جاريتين حتى تبلغا جاء يوم القيامة أنا وهو وضم أصابعه. والجارية هي البنت الصغيرة، فتدخل الأخت في ذلك، والله تعالى أعلم.

(۲) مسلم، كتاب البر والصلة، باب الإحسان إلى البنات برقم 2630.

چیزی نخورد، سپس ایستاد و رفت، پیامبر ﷺ داخل شد و ماجرا را برای او بیان نمودم و فرمود: «مَنْ ابْتُلِيَ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ [فَأَحْسَنَ إِيَّهِنَّ] كُنَّ سِتْرًا لَهُ مِنَ النَّارِ»^(۱) کسی که به مانند این دختر بر وی عارض شود [و به آنها نیکی کند] برای او پوششی در برابر آتش جهنم می‌شود.

حافظ ابن حجر رحمه الله در جمع دو حدیث گذشته گفته است: در حدیث عروه آمده است که بجز یک خرما پیدا نکرد و فقط آن را عطا نمود، ولی بعد از آن دو عدد دیگر پیدا کرد و آن را عطا نمود و همچنین احتمال دارد که دو ماجرای جدا باشند^(۲).

۱۹ - بهترین صدقه آن است که به نزدیکان داده شود

زیرا سلمان بن عامر رضی الله عنه آورده است که پیامبر ﷺ فرمود: «الصَّدَقَةُ عَلَى الْمُسْكِينِ صَدَقَةٌ وَالصَّدَقَةُ عَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ»^(۳) صدقه به فقیر دادن صدقه است و صدقه دادن به فامیل، دو [عمل] است صدقه و صله‌ی رحم.

انس بن مالک رضی الله عنه گفته است: ابوطلحه دارای مال بیشتری از نخلهای خرما نسبت به بقیه انصار بود و دوست داشتنی‌ترین مال

(۱) متفق علیه: البخاری، کتاب الزکاة، باب اتقوا النار ولو بشق تمرة، والقلیل من الصدقة، برقم 1418، و مسلم، کتاب البر والصلوة، باب الإحسان إلى البنات، برقم 2629.

(۲) فتح الباری، بشرح صحیح البخاری، لابن حجر (10/428).

(۳) النسائی، برقم 2581، والترمذی برقم 658، وصححه الألبانی فی صحیح سنن النسائی (2/223) وتقدم تحریجه.

وی [چاه] بیرحاء بود و جلوی مسجد بوده و رسول الله ﷺ به نزد آن می‌رفت و از آب پاک آن می‌نوشتید، انس رضی الله عنه گفته است: وقتی این آیه نازل شد: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ [آل عمران: 92] به نیکی نمی‌رسید مگر از آنچه دوست دارید انفاق کنید.

ابو طلحه به نزد رسول الله ﷺ رفت و گفت: ای رسول الله! الله تبارک و تعالی می‌فرماید: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ﴾ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ^{۹۲} و دوست داشتنی‌ترین اموال نزد من [چاه] بیرحاء است و آن صدقه‌ای برای الله است و به نیکی آن و ذخیره شدن آن نزد الله امید دارم، پس ای رسول الله! هر جا که الله برای تو صلاح می‌بیند آن را قرار بده! رسول الله ﷺ فرمود: «بَخْ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ» آفرین! آن مالی سود دهنده است، آن مالی سود دهنده است و آنچه را که گفتم شنیدم و من این گونه می‌بینم که آن را برای فامیل قرار بده. ابو طلحه گفت: آن را انجام می‌دهم ای رسول الله! و ابو طلحه آن را بین نزدیکان و پسر عموهایش تقسیم نمود. در لفظی دیگر آمده است که آن را برای حسان بن ثابت و اُبی بن کعب قرار داد ^(۱).

(1) متفق علیه: البخاری، کتاب الزکاة، باب الزکاة علی الأقارب، برقم 1461، و مسلم، کتاب

الزکاة، باب فضل النفقة والصدقة علی الأقربین، برقم 998.

إمام نُوَوِي رحمه الله گفته است: از فایده‌های این حدیث... این است که اگر [فامیل] محتاج باشند، صدقه دادن به نزدیکان بافضیلت‌تر از دادن آن به غیر فامیل است، در آن آمده است که حق صله‌ی ارحام برای نزدیکان باید صورت گیرد، حتی اگر از خانواده‌ی دور پدری باشند؛ زیرا پیامبر ﷺ به ابو طلحه امر فرمود تا صدقه‌اش را بین نزدیکان تقسیم کند، و آن را برای اُبی بن کعب و حسان بن ثابت قرار داد و آنها فقط در جد هفتم با او فامیل بودند^(۱).

میمونه بنت حارث رضی الله عنها در زمان رسول الله ﷺ بچه‌ای را آزاد کرد و آن را نزد رسول الله ﷺ بیان نمود و او فرمود: «لَوْ أُعْطِيَتْهَا أَخْوَالِكِ كَانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكِ»^(۲) اگر آن را به دایی‌هایت بدهی برای تو اجر بیشتری دارد.

إمام نووی رحمه الله گفته است: در آن فضیلت صله‌ی رحم و نیکی کردن به نزدیکان وجود دارد، [و بیان می‌شود که] آن برتر از آزاد کردن برده است... در آن آمده است که باید به گرمی داشتنِ نزدیکان مادری توجه داشت و آن زیاد کردن نیکی می‌باشد و در آن آمده است که زن می‌تواند مالش را بدون اجازه‌ی شوهرش انفاق کند^(۳).

(۱) شرح النووي على صحيح مسلم (91/7).

(۲) متفق عليه: البخاري، كتاب الهبة، باب بمن يبدأ بالهبة، برقم 2594، ومسلم، كتاب الزكاة، باب فضل النفقة والصدقة على الأقربين، برقم 999.

(۳) شرح النووي على صحيح مسلم (91/7).

ابوسعید رضی الله عنه در ماجرای زینب زن ابن مسعود گفته است که که گفت: ای پیامبر الله! تو امروز به صدقه دادن امر نمودی و من لباسی دارم که می‌خواهم آن را صدقه بدهم و ابن مسعود رضی الله عنه پنداشت او و فرزندش سزاوارتر به صدقه دادن نسبت به دیگران می‌باشند و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«صَدَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ زَوْجُكَ وَوَلَدُكَ أَحَقُّ مَنْ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَيْهِمْ»^(۱)

ابن مسعود راست می‌گوید، شوهر تو و فرزندت سزاوارتر به صدقه دادن به آنها [نسبت به دیگران] می‌باشند.

در حدیثی دیگر از زینب آمده است که وی بلال را به سوی پیامبر صلی الله علیه و آله فرستاد تا از او بپرسد: آیا پاداش می‌برم اگر به شوهرم و یتیمانی که در خانه‌ی من هستند، انفاق کنم؟ از او پرسید و او فرمود: «نَعَمْ لَهَا أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ» برای آن دو اجر است، اجر [صله‌ی رحم] نزدیکان و اجر صدقه. و در لفظ مسلم آمده است: «لَهُمَا أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ»؛ زیرا نزد او زنی از انصار بود که به آن نیاز داشت^(۲).

امام نووی رحمه الله گفته است: در آن انگیزه ایجاد می‌کند تا به نزدیکان صدقه داده شود و [و در آن صدقه] صله‌ی رحم وجود دارد و در آن دو اجر برده می‌شود^(۳).

(۱) متفق علیه: البخاری، کتاب الزکاة، باب الزکاة علی الأقارب، برقم 1462، و مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة والصدقة علی الأقربین، والزوج، والأولاد، والوالدین ولو كانوا مشرکین، برقم 1000.

(۲) متفق علیه: البخاری، کتاب الزکاة، باب الزکاة علی الزوج والأیتام فی الحجر، برقم 1466، و مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة والصدقة علی الأقربین والزوج والأولاد، برقم 1000.

(۳) شرح النووی علی صحیح مسلم (92/7).

۲۰ - صدقه دادن به فامیلی که دشمنی خود را در درونش پنهان می‌دارد، از بهترین صدقه‌ها است.

حکیم بن حزام رضی الله عنه گفته است: مردی از رسول الله صلی الله علیه و آله پرسید، کدام صدقه برتر است؟ فرمود: «عَلَى ذِي الرَّحِمِ الْكَاشِحِ» بر صاحب رحم (فامیل خونی) که دشمنی خود را در درونش پنهان می‌دارد^(۱).

أم کلثوم بنت عقبه رضی الله عنها آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ عَلَى ذِي الرَّحِمِ الْكَاشِحِ» (برترین صدقه [آن است که] به صاحب رحمی که دشمنی خود را در درونش پنهان می‌دارد، داده شود)^(۲).

۲۱ - بالاترین انفاق‌ها، انفاقی است که برای همسر و اهل و نزدیکان داده شود

الله سبحانه می‌فرماید: ﴿قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ۝۱۱۰﴾ [البقره: 215]. بگو: آنچه از مال پسندیده صدقه و انفاق می‌کنید، برای پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و فقیران و در راه مانده است و آنچه از خیر انجام می‌دهید، الله به آن دانا است.

(۱) أحمد (402/3)، والنسخة المحققة برقم 15320، (36/24)، وله شواهد، وطرق، ولهذا

قال محققو المسند: حديث صحيح. وقال الألباني في إرواء الغلیل (404/3) برقم 892: صحيح.

(۲) الحاکم (406/1)، و صححه علی شرط مسلم، و وافقه الذهبي، وقال الألباني في إرواء الغلیل

(405/3): وهو كما قال.

سزاوارترین انسانها برای انفاق خیر و محق‌ترین آنها برای تقدیم نمودن، کسانی هستند که حق بزرگتری بر گردن ما دارند، آنها پدر و مادر هستند که نیکی به آنها واجب است و عاق شدن آنها حرام است و بزرگترین نیکی به آنها انفاق نمودن به آنها است و از بزرگترین عاق شدن‌ها ترک انفاق به آن دو است؛ به همین دلیل انفاق کردن به آنها برای فرزند ثروتمند، واجب است. بعد از پدر و مادر نزدیکان بر اساس اختلاف طبقات آنها می‌باشد و هرچه نزدیکتر باشند بر حسب نزدیکی و نیاز آنها انفاق کردن با صدقه و صله‌ی رحم با آنها [فضیلت بیشتری دارد]^(۱).

الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ﴾ [البقرة: 83] و هنگامی که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که غیر الله را عبادت نکنند و به پدر و مادر نیکی کنند و به نزدیکان و یتیمان و فقراء [نیز نیکی کنند]^(۲).

الله سبحانه می‌فرماید: ﴿وَعَائِيَ الْمَالِ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ﴾ [البقرة: 177] و مال را در حالی که آن را دوست دارد به نزدیکان و یتیمان و فقیران می‌دهد^(۳).

(۱) نگاه شود به تیسیر الکریم المنان فی تفسیر کلام الرحمن (ص 96).

(۲) نگاه شود: سورة النساء، الآية: 36.

(۳) نگاه شود: سورة النساء، الآية: 8.

الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَعَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾ [الإسراء: 26] و حق فامیل و فقیر و در راه مانده را پرداز و در پرداخت مالت زیاده روی نکن.

الله تعالی می‌فرماید: ﴿فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجَهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الروم: 38] حق نزدیکان را بده و فقیران و در راه مانده، آن برای کسانی که به دنبال [رضایتمندی] صورت الله می‌باشند، بهتر است و آنان رستگاران هستند.

الله تعالی می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾ [النحل: 90] الله امر می‌فرماید به عدالت و نیکوکاری و عطا نمودن به نزدیکان.

ثوبان رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفَقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفَقُهُ عَلَىٰ عِيَالِهِ وَدِينَارٌ يُنْفَقُهُ الرَّجُلُ عَلَىٰ ذَاتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ يُنْفَقُهُ عَلَىٰ أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» برترین دیناری که مرد انفاق می‌کند، دیناری است که برای خانواده‌اش انفاق می‌کند و دیناری است که مرد برای سواری‌اش در راه الله انفاق می‌کند و دیناری است که آن را برای یارانش در راه الله انفاق می‌کند.

أبو قلابه [یکی از راویان حدیث] گفت: با خانواده شروع فرمود

و بعد از آن گفت: و چه مردی دارای اجر بیشتری است از مردی که برای خانواده‌ی کم سن و سالش انفاق می‌کند، آنان را عقیف می‌دارد و الله توسط وی به آنها سود می‌رساند و آنان را بی‌نیاز می‌سازد^(۱).

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «دینارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقِيَةٍ وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مَسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ»^(۲) دیناری است که آن را در راه الله انفاق می‌کنی و دیناری است که آن را برای آزاد کردن برده انفاق می‌کنی و دیناری است که آن را به فقیران صدقه می‌دهی و دیناری است که آن را برای اهلت انفاق می‌کنی، بیشترین اجر برای انفاقی است که به اهلت می‌نمایی.

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما به خزانه‌دارش گفت: آیا غذای بردگان را دادی؟ گفت: خیر، گفت: پس برو و به آنان بده، گفت: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْسِبَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوَّتَهُ»^(۳) برای شخص این گناه کافی است که به کسی که غذای او در اختیار وی می‌باشد، [غذای او] را پرداخت نکند.

(۱) مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة على العيال والمملوك وإثم من ضيعهم أو حبس نفقتهم عنهم، برقم 994.

(۲) مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة على العيال... برقم 995.

(۳) مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة على العيال... برقم 996.

لفظ ابوداود این گونه است: «كَفَى بِالْمُرءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يُقُوْتُ»^(۱) برای شخص این گناه کافی است که کسی را که باید غذای او را بدهد، [آن غذا را] ضایع گرداند.

جابر رضی الله عنه گفته است: مردی از بنی عُدْرَه از انصار، برده‌ای که از قبل داشت را آزاد نمود، این به رسول الله صلی الله علیه و آله رسید و فرمود: «أَلَك مَالٌ غَيْرُهُ» آیا غیر از آن مالی داری؟، او گفت: خیر، فرمود:

«مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي» چه کسی آن را از من می‌خرد، نعیم ابن عبدالله با هشتصد درهم آن را خرید، رسول الله صلی الله علیه و آله با آن آمد و آن را به وی برگرداند، سپس فرمود: «أَبْدَأُ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا» از خودت شروع کن! و بر آن صدقه بده و اگر بیشتر آمد برای اهلت و اگر از اهلت چیزی بیشتر بود برای نزدیکانت و اگر بر نزدیکانت چیزی زیاد آمد به همین ترتیب، می‌فرمود: «فَبَيْنَ يَدَيْكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ»^(۲) [اول] جلویت و [بعد] سمت راستت و [بعد] سمت چپت^(۲).

امام نووی رحمه الله گفته است: در این حدیث فایده‌هایی وجود دارد، از آنها:

(۱) أبو داود کتاب الزكاة، باب في صلة الرحم، برقم 1692، وحسنه الألباني في صحيح سنن أبي داود (469/1).

(۲) متفق عليه: البخاري، كتاب الأحكام، باب بيع الإمام على الناس أموالهم وضياعهم، برقم 7186، 2141، 2230، 2231، 2403، 2415، 2534، 6716، 6947، ومسلم، كتاب الزكاة، باب الابتداء في النفقة بالنفس، ثم أهله، ثم القرابة، برقم 977.

شروع شدن صدقه دادن به این ترتیب است، همچنین: اگر حقوق و بخشش‌ها زیاد شد از تأکید شده‌تر شروع شود، همچنین: صدقه‌ی غیر واجب بر انواع حالت‌های خیر می‌باشد و حالت‌های نیکی بر حسب مصلحت هستند و فقط در یک حالت که جلوی روی اوست، منحصر نمی‌گردد...^(۱).

أم سلمة رضی اللہ عنہا گفت: ای رسول الله! آیا برای من اجری در فرزندان ابو سلمه می‌باشد که به آنها انفاق کنم و آنان را ترک نکنم و به همین ترتیب، زیرا آنان فقط فرزندان من هستند؟ فرمود: «نَعَمْ لَكَ فِيهِمْ أَجْرٌ مَا أَنْفَقْتَ عَلَيْهِمْ»^(۲) بله برای تو اجری در انفاق کردن به آنها وجود دارد.

ابوهریره رضی اللہ عنہ آورده است که رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمود: «تصدقوا» (صدقه بدهید!)، مردی گفت: ای رسول الله! من دیناری دارم، فرمود: «تَصَدَّقْ بِهِ عَلَيَّ نَفْسِكَ» توسط آن به خودت صدقه بده! او گفت: برای من یکی دیگر وجود دارد، فرمود: «تَصَدَّقْ بِهِ عَلَيَّ زَوْجَتِكَ» آن را به همسرت صدقه بده! گفت: برای من یکی دیگر وجود دارد، فرمود: «تَصَدَّقْ بِهِ عَلَيَّ وَكَدِّكَ» توسط آن به فرزندت صدقه بده!، گفت: برای من یکی دیگر وجود دارد، فرمود: «تَصَدَّقْ بِهِ عَلَيَّ خَادِمِكَ» توسط آن به خدمتکارت صدقه بده!

(۱) شرح النووي علی صحیح مسلم (۸۷/۷).

(۲) متفق علیه: البخاری، کتاب النفقات، باب = وعلی الوارث مثل ذلك+، برقم 5369، و مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة والصدقة علی الأقربین، برقم 1001.

گفت: برای من یکی دیگر وجود دارد، فرمود: «أَنْتَ أَبْصَرُ» تو [به آن] آگاه‌تر هستی^(۱).

بهز بن حکیم از پدرش از پدر بزرگش آورده است که گفت: گفتم: ای رسول الله! به چه کسی نیکی کنم؟ فرمود: «أُمَّكَ» (مادرت)، گفتم: سپس چه کسی؟ فرمود: «أُمَّكَ» (مادرت)، گفتم: سپس چه کسی؟ فرمود: «أُمَّكَ» (مادرت)، گفتم: سپس چه کسی؟ فرمود: «ثُمَّ أَبَاكَ» (سپس پدرت)، گفتم: سپس چه کسی؟ فرمود: «ثُمَّ الْأَقْرَبَ فَلِلْأَقْرَبِ» سپس آن که به تو نزدیکتر است و نزدیکتر است^(۲).

ابوهریره رضی الله عنه آورده است که [مردی] گفت: ای رسول الله! چه کسی سزاوارتر به همنشینی نیکو است؟ فرمود: «أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ أَبَاكَ»^(۳) مادرت، سپس مادرت، سپس مادرت، سپس پدرت، سپس پدرت، سپس افراد نزدیکتر [و] نزدیک‌تر.

أسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها گفته است: مادرم در عهد رسول الله صلی الله علیه و آله مشرک بود و من از او فاصله گرفتم، از رسول الله صلی الله علیه و آله درباره‌ی آن

(1) النسائي، كتاب الزكاة، باب 54 تفسير ذلك، برقم 2534، وأبو داود كتاب الزكاة، باب في صلة الرحم برقم 1691، وحسنه الألباني في صحيح النسائي (2/206)، وفي صحيح سنن أبي داود (1/469).

(2) الترمذي، كتاب البر والصلة، باب ما جاء في بر الوالدين، برقم 1897، وأحمد برقم 9524، وحسنه الألباني في صحيح الترمذي (2/199).

(3) متفق عليه: واللفظ لمسلم، البخاري، كتاب الأداب، باب البر والصلة، برقم 5971، ومسلم، كتاب البر والصلة والأداب، باب بر الوالدين وأبيها أحق به، برقم 2548.

فتوا خواستم و گفتم: ای رسول الله! از مادرم فاصله گرفته‌ام در حالی که مشتاق [ارتباط با من] است، آیا با مادرم صله‌ی رحم کنم؟ فرمود: «نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ» بلکه با مادرت صله‌ی رحم کن! [زیرا مشرک بودن وی حق مادری او را نمی‌گیرد]^(۱).

مقدم بن معدی کرب آورده است که رسول الله ﷺ فرمود: «مَا أَطْعَمْتَ نَفْسَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ وَمَا أَطْعَمْتَ وَلَدَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ وَمَا أَطْعَمْتَ زَوْجَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ وَمَا أَطْعَمْتَ خَادِمَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ»^(۲) آنچه که می‌خوری برای تو صدقه است و آنچه را که به فرزندت می‌خورانی برای تو صدقه است و آنچه را که به همسرت می‌خورانی، آن برای تو صدقه است و آنچه را که به خادم‌ت می‌خورانی، برای تو صدقه است.

و صلی الله و سلم و باریک علی نبینا محمد و علی آله و أصحابه
أجمعین.

(1) متفق علیه: البخاری، کتاب الأذان، باب الهدیة للمشرکین، برقم 2620، و مسلم، کتاب الزکاة، باب فضل النفقة والصدقة علی الأقرین والزوج، والأولاد والوالدین، ولو كانوا مشرکین، برقم 1003.

(2) البخاری فی الأدب المفرد، برقم 82، وصححه الألبانی فی صحیح الأدب المفرد (ص 58)، و فی سلسلة الأحادیث الصحیحة، برقم 453.